Materiallar to’plami · Conference Proceedings

“Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlarni ta’minlash: global chaqiriqlar va milliy yechimlar(Fuqarolarning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlari: transmilliy muammolar va ularni hal etish mexanizmlari)”

IQTISODIY, IJTIMOIY VA MADANIY HUQUQLARNI TA’MINLASH: GLOBAL CHAQIRIQLAR VA MILLIY YECHIMLAR

01 October – 14 November 2026

UDK 33

O‘ZBEKISTONDA TASHQI QARZ BARQARORLIGINI BAHOLASHDA XALQARO INDIKATORLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

Murodillo Mukhammadjon ugli Karimov*

Fergana State Technical University, Economics Master’s student

✉ murodillokarimov97@icloud.com

ANNOTATSIYA

Ushbu tezisda O‘zbekiston tashqi qarzining tarkibi va qisqa muddatli dinamikasi xalqaro indikatorlar yordamida baholanadi. Markaziy bankning 2026-yil I chorak va I yarim yillik ma’lumotlari, shuningdek, Xalqaro valyuta jamg‘armasining 2026-yilgi tahliliy baholaridan foydalanildi. Tashqi qarz hajmidagi o‘zgarish, davlat va korporativ sektorlar ulushi hamda qarzning iqtisodiy salohiyatga nisbati asosida muhim xulosalar chiqarildi. Natijalar ko‘rsatkichlarni yagona tizimda kuzatish, valyuta va eksport xatarlarini stress-testdan o‘tkazish hamda korporativ qarzni davlat majburiyatlaridan to‘g‘ri ajratish zarurligini asoslaydi.

Kalit so‘zlar

tashqi qarz, qarz barqarorligi, xalqaro indikatorlar, davlat qarzi, korporativ qarz, eksport, YAIM, stress-test.

Kirish

Tashqi moliyalashtirish manbalari infratuzilmani rivojlantirish, investitsiyalarni faollashtirish va ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirishda muhim o‘rin tutadi. Ayni paytda, xorijiy valyutada jalb qilingan qarzlar qaytarish muddatlari, foiz xarajatlari va valyuta kursi o‘zgarishlariga bog‘liq xatarlarni yuzaga keltirishi mumkin. Shu sababli qarzning nominal hajmini baholashning o‘zi yetarli emas: to‘lov qobiliyatini ifodalovchi nisbiy ko‘rsatkichlar ham tahlil qilinishi lozim.[1]

Xalqaro amaliyotda tashqi qarz mamlakat rezidentlarining norezidentlar oldidagi asosiy qarz va/yoki foiz to‘lovlarini talab qiladigan mavjud majburiyatlari sifatida talqin qilinadi. Mazkur ta’rifda qarzdorning davlat yoki xususiy subyekt ekanidan ko‘ra, kreditorning norezidentligi asosiy mezon hisoblanadi. Demak, jami tashqi qarz bilan bevosita davlat zimmasidagi qarzni tenglashtirish tahliliy xatoga olib keladi.[2]

Tadqiqotning maqsadi O‘zbekiston tashqi qarzining 2026-yil I yarim yilligidagi holatini xalqaro indikatorlar asosida baholab, qarz xavfsizligi monitoringi bo‘yicha takliflar ishlab chiqishdir.

Adabiyotlar tahlili

Kraay va Nehru (2006) mamlakatlararo empirik tadqiqotda tashqi qarz bilan bog‘liq tanglik qarz yuklamasi, iqtisodiy siyosat va institutlar sifati hamda tashqi shoklarga bog‘liqligini ko‘rsatgan. Demak, qarz/YAIM ko‘rsatkichini yakka mezon sifatida qo‘llash yetarli emas.[3]

[1] IMF va xalqaro statistika standartlari (2013). External Debt Statistics: Guide for Compilers and Users. https://tffs.org/edsguide.htm

[2] Inter-Agency Task Force on Finance Statistics (2013). External Debt Statistics: Guide for Compilers and Users. https://tffs.org/edsguide.htm

[3] Kraay, A., & Nehru, V. (2006). When Is External Debt Sustainable? https://doi.org/10.1093/wber/lhl006

Catão va Milesi-Ferretti (2014) tashqi inqiroz xatarini izohlashda qarz shaklidagi sof xorijiy majburiyatlar, joriy hisob va xalqaro zaxiralarning ahamiyatini aniqlagan. Bu qarz tarkibi va valyuta zaxiralarini birgalikda baholash zarurligini asoslaydi.[4]

TFFS (2013) qo‘llanmasi tashqi qarzni sektor, muddat va instrumentlar bo‘yicha tasniflaydi. Ilmiy tadqiqotlar O‘zbekistonda davlat va korporativ qarzni alohida, qarzga xizmat ko‘rsatish/eksport hamda qisqa muddatli qarz/zaxiralar ko‘rsatkichlarini birgalikda tahlil qilish zarurligini asoslaydi.

Tadqiqot metodologiyasi

Axborot bazasi sifatida Markaziy bankning 2026-yil I chorak va I yarim yillik sharhlari, XVJning 2026-yilgi IV modda bo‘yicha hisoboti olindi. Qiyosiy, tarkibiy va koeffitsiyentlar tahlili qo‘llanib, 1-aprel hamda 1-iyuldagi qarz qoldiqlari taqqoslandi. XVJning yillik ko‘rsatkichlari alohida talqin qilindi.

Asosiy indikatorlar: (1) tashqi qarz/YAIM = D/YAIM × 100%; (2) tashqi qarz/eksport = D/X × 100%; (3) qarzga xizmat ko‘rsatish/eksport = DS/X × 100%; (4) qisqa muddatli qarz/zaxiralar = STD/R × 100%. Bu yerda D – jami tashqi qarz, DS – asosiy qarz va foiz to‘lovlari, X – eksport, STD – qisqa muddatli tashqi qarz, R – xalqaro zaxiralar. Ushbu ko‘rsatkichlarning hech biri yakka holda xavfsizlikning universal mezoni emas.

Natijalar va muhokama

Markaziy bank hisobotiga ko‘ra, 2026-yil 1-aprel holatida O‘zbekistonning jami tashqi qarzi 82,2 mlrd AQSh dollarini tashkil etgan, uning 40,5 mlrd dollari davlat va 41,7 mlrd dollari korporativ tashqi qarzga to‘g‘ri kelgan. 2026-yil 1-iyulda jami tashqi qarz 84,1 mlrd dollarga yetgan; shundan 41,7 mlrd dollari davlat va 42,4 mlrd dollari korporativ sektor hissasiga to‘g‘ri keladi.[5][6]

1-jadval. O‘zbekiston tashqi qarzi tarkibining 2026-yil II chorakdagi o‘zgarishi (mlrd AQSh dollari)

Ko‘rsatkich	2026-yil 1-aprel	2026-yil 1-iyul	O‘zgarish
Jami tashqi qarz	82,2	84,1	+1,9
Davlat tashqi qarzi	40,5	41,7	+1,2
Korporativ tashqi qarz	41,7	42,4	+0,7

Manba: Markaziy bank sharhlari asosida muallif hisob-kitoblari.

2026-yil II chorakda tashqi qarz 1,9 mlrd dollarga yoki (84,1 − 82,2)/82,2 × 100 = 2,31 foizga oshgan. Shundan 1,2 mlrd dollari davlat, 0,7 mlrd dollari korporativ qarz hissasiga to‘g‘ri kelgan. 1-iyulda davlat ulushi 49,58 foiz, korporativ sektor ulushi 50,42 foiz bo‘lgan.

Davlat kafolatisiz jalb qilingan korporativ qarz bo‘yicha hukumat bevosita qarzdor emas. Biroq bank va korxonalarning valyuta to‘lovlari umumiy likvidlikka ta’sir etishi mumkin. Shu sababli har ikki sektor qarzini alohida, umumiy makroiqtisodiy xatarlarni esa birgalikda baholash kerak.

XVJning 2026-yilgi IV modda bo‘yicha hisobotida O‘zbekiston jami tashqi qarzining YAIMga nisbati 2025-yilda 54,2 foiz deb baholangan va 2026-yil uchun 51,8 foiz darajasi prognoz qilingan. Tashqi qarzga xizmat ko‘rsatish to‘lovlarining tovar va xizmatlar eksportiga nisbati esa 2025-yilda 42,7 foiz bo‘lgan, 2026-yil uchun 30,8 foiz prognoz qilingan. Prognozlar amalda ro‘y bergan natija emasligi sababli ularni choraklik faktik ko‘rsatkichlardan ajratib ko‘rsatish lozim.[7]

2026-yil 1-iyulda xalqaro zaxiralar 63,8 mlrd dollar bo‘lgan. Qisqa muddatli likvidlik xavfini baholashda jami qarz emas, balki bir yil ichida to‘lanadigan tashqi majburiyatlar xalqaro zaxiralar bilan taqqoslanishi lozim.

XVJ va Jahon bankining 2026-yilgi qarz barqarorligi tahlilida O‘zbekistonning tashqi qarz bilan bog‘liq qiyinchilikka uchrash xavfi “past” deb baholangan. Ushbu xulosa ijobiy bo‘lsa-da, eksport tushumlarining keskin pasayishi, foiz stavkalarining oshishi yoki davlat korxonalarining shartli majburiyatlari ro‘yobga chiqishi kabi ssenariylarda xatarlarni alohida tekshirish zarurligini istisno etmaydi.[8]

[4] Catão, L. A. V., & Milesi-Ferretti, G. M. (2014). External liabilities and crises. https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2014.05.003

[5] O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki (30.06.2026). 2026-yil I chorak sharhi. https://cbu.uz/uz/press_center/releases/4083078/

[6] O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki (29.09.2026). 2026-yil I yarim yillik sharhi. https://cbu.uz/uz/press_center/releases/4616741/

[7] Xalqaro valyuta jamg‘armasi (2026). Uzbekistan: Article IV Consultation, Country Report 26/152. https://doi.org/10.5089/9798229048927.002

[8] XVJ va Jahon banki (2026). Uzbekistan: Debt Sustainability Analysis. https://www.elibrary.imf.org/view/journals/002/2026/152/article-A003-en.x

Xulosa va takliflar

2026-yil II chorakda tashqi qarz 2,31 foizga oshdi, davlat va korporativ sektorlar ulushi deyarli teng bo‘ldi. XVJning 2026-yil uchun qarz/YAIM ko‘rsatkichi pasayishi prognozi nominal qarz o‘sishiga zid emas: YAIM ham o‘smoqda. Shuning uchun hajm, tarkib, muddat va to‘lov yuklamasi birgalikda baholanishi kerak.

Quyidagilar taklif etiladi: birinchidan, qarz/YAIM, xizmat ko‘rsatish/eksport va qisqa muddatli qarz/zaxiralar bo‘yicha ochiq monitoring panelini yaratish; ikkinchidan, valyuta kursi, eksport va foiz stavkalari xatarini stress-testdan o‘tkazish; uchinchidan, kredit loyihalarining rentabelligi va qaytarilish manbaini baholash; to‘rtinchidan, korporativ qarz bo‘yicha davlat kafolatlarini alohida e’lon qilish.

Xalqaro indikatorlar tashqi qarzning iqtisodiy xavfsizlikka ta’sirini chuqurroq baholash va qarzni boshqarishni takomillashtirish imkonini beradi.[9]

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2026, 30-iyun). 2026-yil I chorak uchun to‘lov balansi, xalqaro investitsiyaviy mavqe va tashqi qarz sharhi. https://cbu.uz/uz/press_center/releases/4083078/

2. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2026, 29-sentabr). 2026-yil I yarim yillik uchun to‘lov balansi, xalqaro investitsiyaviy mavqe va tashqi qarz sharhi. https://cbu.uz/uz/press_center/releases/4616741/

3. International Monetary Fund. (2026). Republic of Uzbekistan: 2026 Article IV Consultation. IMF Country Report No. 26/152. https://doi.org/10.5089/9798229048927.002

4. IMF and World Bank. (2026). Republic of Uzbekistan: Debt Sustainability Analysis (2026 Article IV Consultation). https://www.elibrary.imf.org/view/journals/002/2026/152/article-A003-en.xml

5. Inter-Agency Task Force on Finance Statistics. (2013). External Debt Statistics: Guide for Compilers and Users. https://tffs.org/edsguide.htm

6. Kraay, A., & Nehru, V. (2006). When Is External Debt Sustainable? The World Bank Economic Review, 20(3), 341–365. https://doi.org/10.1093/wber/lhl006

7. Catão, L. A. V., & Milesi-Ferretti, G. M. (2014). External liabilities and crises. Journal of International Economics, 94(1), 18–32. https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2014.05.003

[9]XVJ va Jahon banki (2026). Uzbekistan: Debt Sustainability Analysis. https://www.elibrary.imf.org/view/journals/002/2026/152/article-A003-en.x